

Internetga Oid Terminlarni Ingliz Tilidan Rus Va O'zbek Tillariga Tarjima Qilish Xususiyatlari

Yusupova Sabohat A'zamjonovna¹, Qodirova Madinaxon Odiljon qizi²

Annotatsiya: Hozirgi tilshunoslikda atamalarning tarjimasini muqobil variantlarni izlash va ularning o'xshashlarini aniqlash nuqtai nazaridan tadqiq qilinmoqda. Qurilish terminologiyasining ko'payishi va ularni tarjima qilish muammolariga alohida e'tibor berilishi texnologik taraqqiyotga ta'sir qiladi. Matnning to'liq ma'nosini yetkazish uchun asos terminologiyani tarjima qilishda tarjima usullaridan samarali foydalanish bilan asoslanadi. Bu jarayon tarjimaning ahamiyatini oshirdi va uni xalqlararo aloqa vositasiga aylantirdi, undan doim samarali tarzda foydalanish va rivojlantirish masalalari hozirgi kun tarjimashunoslikning asosiy muammolaridan biri bo'lib quyidagi maqolada internetga oid atamalarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilishning asosiy xususiyatlari tadqiq etiladi.

Kalit so'zlar: internet terminlari, ravonlik, termin funksiyasi, effektivlik, kontekst.

Kirish

Tarjimashunoslikning ushbu maqola obyektini sifatida tanlab olingan mavzusini yanda yaxshiroq tushunish uchun, tarjimashunoslik tarixiga qisqa nazar solib o'tsak, zero tarjimashunoslikdagi eng yangi muammolaridan birini uning tarixiga solishtirmasdan qulay anglab yetishning iloji yo'q. Tarjima fani juda uzoq tarixga ega bo'lishiga qaramay, uning tarixiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 20-asrda o'zining yuksak cho'qqisiga chiqdi, deyish mumkin. Aytish mumkinki, bu asrda fan-texnika taraqqiyoti, tarjimashunoslik nazariyasi ham yuksak cho'qqiga ko'tarildi. Bu yo'nalishlarning o'sishi, ulkan ishlab chiqarish maqsadlarining amalga oshirilishi, eksport va import salohiyatining kengayishi, diplomatik aloqalarning yaxshilanishi tarjima tadqiqotlarining sinxron va ketma-ket turlarining tobora ommalashib borishiga yordam berdi [1]. Bundan tashqari ilm fan texnologiyaning muntazam rivojlanib borishi hamda internetning insonlar hayotining ajralmas qismiga aylanishi natijasida, bu soxaga oid terminlarni tarjima qilsih va unga doir muammolar ustida o'rganishlar olib borishni tilshunoslikning asosiy vazifasiga aylantirdi. Shunday ekan, quyida internetga oid terminlarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilishning o'ziga xos xususiyatlari haqida fikri yuritiladi.

Adabiyotlar taxlili

Internet hiyuristikasi turli sohadagi mutaxassislariga ma'lum ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish va so'rovlar orqali duch keladigan muammolarga javob topish imkonini beradigan empirik qoidalar to'plami sifatida tavsiflanadi. Qidiruv vositalari (kataloglar, qidiruv tizimlari, meta-qidiruv tizimlari, yashirin veb-ma'lumotlar bazalari va boshqalar)" [2] atamalar shular jumlasidandir. Yuqoridagi ehtiyoj doirasiga quyidagi atamalar va ularning tarjimashunoslikdagi o'ziga xos xususiyatlarini misol qilib keltirish mumkin: (catalogs, search systems, meta search engines, hidden web databases axborot fayllari (xususan, qidiruv tizimlarining tasmasi), qidiruv natijalarini baholash (ma'lumotlarning ishonchliligi, o'z vaqtidaligi, to'liqligi va aniqligi mezonlari bo'yicha).

Ilmiy-texnik matnlarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilishda internet resurslaridan foydalanish masalalari B.N. Klimzo "Texnik tarjimon san'ati", A.B. Krupnik "Internetda qidirish: o'quv qo'llanma", shuningdek, A.V. Achkasov "Terminologiya va kompyuter yordamida tarjima vositalari bilan ishlash" kabi adabiyotlarda tadqiq etilgan [3]. Mualliflar standartlar va va o'ziga xos xususiyatlarini, noma'lum qisqartmalarni, texnologik jarayonning sxemalari va qurilmalarini, geografik nomlarni va standart lug'atlarda mavjud bo'lmagan atamalarning tarjima ekvivalentlarini qidirishning ko'plab usullarini taklif qilishadi. Biroq, bizning fikrimizcha, ushbu tavsiyalar ushbu ishlarda to'liq yoritilmagan, ya'ni ular muayyan muammoga qaratilgan [4].

Bizning maqolamiz esa tarjimonlar uchun mavjud tavsiyalarni jamlash, tizimlashtirish va kengaytirishga bo'lgan oxirgi muammolar va ularning yechimlariga e'tibor qaratadi. Shu munosabat bilan biz Internet-evristika yordamida maxsus matnlarni tarjima qilishning maxsus algoritmini ishlab chiqdik. Ushbu algoritim terminologik tizim diagnostikasining dastlabki tarjima tahliliga kiritilganligi bilan ajralib turadi. Buning sababi, maxsus matn tarjimasida ekvivalentlikka erishilganda, biz tarjima birligi sifatida bir atama emas, balki tarjima muvaffaqiyati belgisi sifatida butun terminologik tizimni olishimiz kerak degan fikr olg'a suriladi [5]. Bitta atamaning ushbu tizimdan ajratilgan holda tarjima qilinishi gapning umumiy ma'nosini buzishga olib keladi. Terminologik tizimning tarjima birligi sifatida tan olinishi unga kiritilgan atama ekvivalentligi chegaralarini aniqlashga yordam beradi va maxsus matnlarning yuqori sifatli tarjimasini ta'minlaydi.

¹ Katta O'qituvchi

² 2-kurs magistranti Farg'ona davlat universiteti

Muhakama va natijalar.

Internetga oid terminlarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilishda quyidagi algoritmlar va tavsiyalarga e'tibor qaratilishi kerak:

1. Dastlab, matn mazmuni bilan tanishish va maxsus matnning dastlabki tarjima tahlilini amalga oshirish.
2. Tarjima rekursiv jarayon ekanligiga e'tibor qaratgan holda, keyingi safar matnga yaqinroq va chuqurroq murojaat qilganimizda, atamalar atigi 30 foizi yuqori darajada ixtisoslashganligini unutmasligimiz kerak [6]. Shuning uchun biz ular orasida asosiy atamalarni (10 tadan ko'p bo'lmagan) va tarjima birligini - bu atamalar tegishli terminologik tizimni aniqlashimiz mumkin. Turli fan sohalari va tadqiqotga fanlararo yondashuvlarning integratsiyalashuvining zamonaviy sharoitida ba'zi hollarda tegishli terminologik tizimni to'g'ri aniqlash juda qiyin. Ushbu maqsadga erishish uchun siz Internet-evristik usullardan foydalanishingiz mumkin, masalan, Google qidiruv tizimida so'rov yuborishingiz mumkin [7]. Buning uchun 'dictionary' yoki 'thesaurus' so'zini, so'ngra taxmin qilingan bilim sohasining nomini, masalan, "logistika lug'ati" ni kiritish kerak. Topilgan lug'atda keltirilgan atamalar ro'yxatini tahlil qilish ularning tarjimon so'roviga javob berishini yoki qo'shimcha qidirishni talab qilishini aniqlashga yordam beradi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, qidirilayotgan terminologik tizimning nomini aniqlash uchun ikkita yoki uchta, ba'zi hollarda esa ko'proq lug'atlarning mazmuni bilan tanishish kerak [8].
3. Simmetriya va assimetriya usuli yordamida terminologik sistemaga tarjima qilish. Tarjimaning assimetrik asoslarini aniqlash orqali terminologik tizimlarni uyg'unlashtirishning ishlab chiqilgan algoritmining o'ziga xos xususiyati - bu tarjima jarayoniga terminologik tizimlar bilan ishlashni joriy etish fakti bo'lib, u ilgari maxsus matnlarni tarjima qilish usullarida e'tibordan chetda qolgan yoki e'tiborga olinmagan [9].
4. Tarjima birligini aniqlagandan so'ng, topilgan lug'atlar, inglizcha ruscha lug'atlar, inglizcha ta'riflar lug'atlari, inglizcha sinonimlar lug'atlari yordamida ularning ekvivalentlarini qidirishni boshlash mumkin. Internet-resurslardan foydalangan holda eng mos ekvivalentni izlashda, masalan, <http://www.google.ru/cse/> orqali atamaning ma'lum bir variantidan foydalanish chastotasi koeffitsientini aniqlash mumkin. Inglizcha brend qiymati atamasi ekvivalentini qidirishda bir nechta tarjimalar topiladi. Ularni Google qidiruv tizimiga qo'ygandan so'ng, quyidagi miqdoriy ko'rsatkichlarni olish mumkin (bunday turdagi matn Natijalar: quyidagi qidiruv maydoni ostida taxminan 41,800 (0,35 sek.) ko'rinadi) [10].

Xulosa

Yuqoridagilardan xulosa qilib aytganda, terminologik atamalarni identifikatsiya qilish mexanizmini, atamaning chastota koeffitsientini aniqlash usulini, shuningdek, professional lug'atni tarjima qilishda optimal so'rovni shakllantirish usulini taqdim etdik. Ushbu ishlanmalar tarjimonlarga mavjud terminologik oqimda yanada samaraliroq harakat qilish, internetga oid lug'atlarni rus va o'zbek tillariga yanada sifatli, tushunarli va ravon tarjima qilishning o'ziga xos ba'zi xususiyatlari va ba'zi tavsiyalarni berib o'tildi. Ishoniladiki, agar internetga oid va texnologik matn va terminlarni tarjima qilishda kontekstga, vaqt va darvrga, terminning vaziyatdagi funksiyasi kabi bir nechta omillarga e'tibor qaratsa, barcha o'zgarishlarni o'z vaqtida aks ettirish va maxsus matnlarni qisqa vaqt ichida yaxshiroq va tezroq tarjima qilish imkoni yaratilgan bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Geldiyeva, X., & Abjalova, M. (2021). TERMINLARNI TARJIMA QILISH MASALALARI. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
2. Islomov, I. (2022). O'ZBEK TILI MILLIY KORPUSI UCHUN GEOGRAFIK TERMINLAR TIZIMI TASNIFINI AMALGA OSHIRISHGA DOIR. *Prospects of Uzbek applied philology*, 1(1).
3. Yorqinoy, N. (2022). TERMINLAR TAHLILI. *Conferencea*, 214-217.
4. Nozima, G. (2021). Замонавий тилшуносликда термин тушунчаси ва кўп компонентлик терминларнинг таҳлили. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(6).
5. Gafurova, N. I. (2021). Structural-semantic classification of construction terms in English and Uzbek languages. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 571-575.
6. Shokir, M. (2021). NEMIS VA OZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY TERMINLARNING IZOHI. *DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR*, 484.
7. Nurullayev, M. (2022). OVERVIEW OF COMPUTER DERIVATIVE TERMS. *Science and Innovation*, 1(6), 229-232.
8. Qobil o'g'li, N. M. (2022, October). KOMPYUTER TERMINLARINING DERIVATSION TADQIQI. In *Conference Zone* (pp. 6-11).
9. Qizi, O. S. Z., & OGI, A. M. B. The Influence of Multilingualism in Learning a New Language.
10. Ходжаева, Д. И. (2021). O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA TERMINOLOGIYA: RIVOJLANISHI, BOYISH VA XUSUSIYATLARI. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 4(5).

11. Yusupova, S. (2022). ИЖТИМОЙЎ ГУРУХЛАРДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ ИФОДАЛАШ. Science and innovation, 1(B5), 350-352.
12. A'zamjonovna, Y. S. (2022). INGLIZ TILIDA EMOTSIYALARNING GRAMMATIK IFODALANISHI. PEDAGOGS jurnali, 20(2), 65-68.
13. To'lanboyeva, G., Yusupova, S., & Mirzayeva, D. (2022, November). CULTURE AND LINGUISTICS. RELATIONSHIPS. In INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS. (Vol. 1, No. 6, pp. 82-88).
14. M. Axunova, & S. Yusupova (2022). SON KATEGORIYASINING QO'LLANILISHI VA UNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QIYOSLANISHI. Science and innovation, 1 (B7), 736-739.
15. G. Tolanboyeva, & S. Yusupova (2022). LINGVOKULTUROLOGIYA O'RGANILISH TARIXI. Science and innovation, 1 (B6), 540-543.
16. Юсупова, С. А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИ ТИПОЛОГИЯСИДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS" (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).
17. Юсупова, С. А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИДА ҲУРМАТ ИФОДАЛАШНИНГ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION" (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).
18. Sabohatxon, Y., Zilolaxon, T. Y., & Shaxlo, Y. L. (2022). EXPRESSION OF METAPHOR IN DIFFERENT SYSTEM LANGUAGES. RESEARCH AND EDUCATION, 1(2), 209-212.
19. A'zamjonovna, Y. S. (2022). GARRI POTTER HIKOYASIDA ME'MORCHILIK. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(12), 1103-1104.
20. Maftuna Erkin qizi, J., Kamilla Andreyevna, P., Sabohat A'zamjonovna, Y., & Farhod Faxriddinovich, U. . (2022). MEDIA DISCOURSE FEATURES. Scientific Impulse, 1(3), 561-565.
21. Odilova Mavluda To'Lqinjon Qizi, & Yusupova Sabohatxon A'Zamjonovna (2022). JAMAL KAMAL'S TRANSLATION OF SHAKESPEARE'S WORKS. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 1 (12), 101-104